Cymdeithas Bob Owen

Y Casglwr

Pob Peth Printiedig

Rhif 54 | Pris i aelodau: £5.00 y flwyddyn | Pris i'r cyhoedd: £1.50 y rhifyn | Gaeaf 1994/5

RHIFYN AMRYWIOL

Dyma rifyn amrywiol o *Y Casglwr* yn boeth o'r wasg unwaith eto. Mae'n cynnwys erthyglau ar lyfrgelloedd capeli, Richard Hughes a hanes cynnar Hughes a'i Fab, rhai o gyhoeddiadau Gwasanaeth Llyfrgell Clwyd, Syr William Jones a William Rees (Gwilym Hiraethog). Hefyd sgwrs efo Tegwyn Jones a chwe thudalen o hysbysebion gan lyfrwerthwyr. Bargen os bu un erioed!

FAINT SYDD AR ÔL?

RHIELL ELIDIR AR HYNT LLYFRGELLOEDD CAPELI'R METHODISTIAID CALFINAIDD YNG NGOGLEDD CYMRU

MAE llawer ohonom ag atgofion am gypyrddau llyfrau llychlyd yng nghonglau festrioedd ein capeli. Ers blynyddoedd bellach esgeuluswyd y llyfrgelloedd hyn, a gwasgarwyd llawer o'r casgliadau gwerthfawr heb fath o gofnod ohonynt. Trafodir enghreifftiau o lyfrgelloedd arwyddocaol ym mhob un o hen siroedd y gogledd, a chynhwyswyd un eglwys Gymraeg yn Lloegr.

Cyn cychwyn ar y daith o amgylch y llyfrgelloedd, penderfynwyd ar holiadur a fyddai'n canolbwyntio ar gefndir y capel a'r llyfrgell, pa fodd y rheolid y llyfrgell, ac a oedd ganddi system o dderbyn a chatalogio llyfrau. Yn olaf, gwnaed astudiaeth o gynnwys y llyfrgell, sef ei maint, iaith, cyfnod, a'i gogwydd diwinyddol.

Sefydlwyd llyfrgelloedd o fewn capeli oherwydd fod yr Ysgolion Sul wedi magu cymdeithas ddarllengar a ddyheai am wybodaeth. Gwelodd yr eglwysi mai un o'u dyletswyddau oedd cynorthwyo'u haelodau i 'garu Duw â'u holl *feddwl*', ac un ffordd i wneud hynny oedd sefydlu llyfrgelloedd. Cynorthwyodd nifer o unigolion a mudiadau'r capeli i sefydlu llyfrgelloedd. Noda G. Wynne Griffith ymdrech James Hughes, brawd y Parchedig John Hughes, a sefydlodd lyfrgell ym mhob un Ysgol Sul Gymraeg ym Manceinion yn ail hanner y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Gadawodd un David Jones o Lerpwl gymynrodd i sefydlu llyfrgelloedd ac i brynu llyfrau i lyfrgelloedd a sefydlwyd eisoes. Cyfrannodd Cymdeithas y Traethodau Crefyddol lyfrau i'r llyfrgelloedd, ac yn 1882 rhoddodd y gymdeithas grant i 734 o lyfrgelloedd yr Ysgol Sul. Symbylodd y cyfraniad ragor o Ysgolion Sul i sefydlu llyfrgelloedd. Cyfrannodd y Gymdeithasfa hithau yn ariannol i hybu sefydlu llyfrgelloedd i'r Ysgolion Sul. Yng Nghymdeithasfa Wrecsam yn Nhachwedd 1896, pasiwyd 'fod y swm o £400 i gael ei rannu mor fuan ag y delo y ceisiadau i mewn yn rheolaidd' i'r eglwysi a oedd wedi cydymffurfio â thelerau sefydlu llyfrgell perthynol i'r Ysgol Sul, sef casglu dwbl rhodd o'r gymynrodd (o leiaf £10), a darparu ar gyfer cadwraeth y llyfrau.

O fynd o amgylch y llyfrgelloedd y syndod mwyaf oedd y tebygrwydd yn eu cynnwys. Siomedig ar y cyfan oedd cyfanswm y llyfrau ynddynt a gyhoeddwyd yn benodol ar gyfer Ysgolion Sul y Methodistiaid. Yn ogystal â chyfrannu gwasanaeth i aelodau'r eglwys a'r Ysgol Sul, gwelwyd bod nifer o'r llyfrgelloedd yn gwasanaethu'r gymuned. Deilliodd y gwasanaeth oherwydd diffyg yn y ddarpariaeth o lyfrgelloedd cyhoeddus mewn ardaloedd gwledig cyn y Rhyfel Byd Cyntaf. Yn dilyn sefydlu llyfrgelloedd cyhoeddus, Saesneg oedd prif iaith y llyfrau. Oherwydd hyn, llyfrgelloedd capeli oedd unig gyswllt mwyafrif y boblogaeth â llyfrau a fyddai'n dyfnhau ac ehangu eu diwylliant a'u gwybodaeth.

Bethel, Rhosesmor, Sir Fflint

Lleolir Rhosesmor ar wastatir llwm mynydd Helygain, rhwng pentref Helygain a Rhyd-y-mwyn. Tyfodd yr ardal oherwydd sefydlu mwynglawdd plwm yn y pentref, ac yr oedd ei gyrraedd fel camu i'r nofel *Enoc Huws*. Annelwig yw hanes cychwyn y Methodistiaid yn Rhosemor, ond cychwynnodd ar droad y ddeunawfed ganrif, a chyn 1804. Y pedwerydd capel sy'n sefyll heddiw, ac fe'i hadeiladwyd yn 1910.

Lleolir y llyfrgell mewn cwpwrdd gwydr, sydd, yn ôl ysgrifennydd y capel, yn waith llaw y Parchedig Tom Nefyn Williams a fu'n weinidog yno. Amcangyfrifir y cynhwysa'r llyfrgell oddeutu 248 cyfrol, gyda thua 42% ohonynt yn Gymraeg. Mae'n amlwg y bu system o dderbyn llyfrau drwy eu rhifo. Tu fewn i siaced lwch y llyfr nodir rhif arbennig, ac felly hefyd ar y meingefn. Ond o edrych ar y llyfrau nid yw'r ddau rif yn cydgordio. Yn y rhan helaethaf o'r llyfrau ceir rhestr o reolau argraffedig. Mae'n amlwg i'r llyfrgell gael ei hesgeuluso ers nifer o flynyddoedd, gan nad oedd y llyfrau mewn unrhyw drefn.

O edrych ar gynnwys y llyfrgell, gwelwyd nifer o lyfrau seciwlar, gwleidyddol a

(parhad ar dudalen 2)

LLYFRGELL

CAPEL EBENEZER,

Fourcrosses.

SEFYDLWYD 1907.

Rhestr o'r Llyfrau,

YNGHYD A'R

CYFRIF ARIANOL, RHEOLAU, &c.

PWLLHELI:

ARGRAFFWYD GAN D. CARADOG EVANS, 67, HEOL FAWR.

Wynebddalen catalog Llyfrgell Capel Ebenezer, Fourcrosses, ger Pwllheli.